

МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ЗАГАЛЬНА КОРОТКОСТРОКОВА ПРОГРАМА
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ**

**«ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У
СФЕРІ ЗМІНИ КЛІМАТУ: ГЛОБАЛЬНІ, НАЦІОНАЛЬНІ ТА
ІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ»**

Шифр програми - ЗПК/2024/004
Рік запровадження програми – 2024р.

ЗАТВЕРДЖЕНО

рішення Вченої ради
Маріупольського державного університету МОН
України (м. Київ)
протокол №10 від 28.03.2024 р.
введено в дію наказом МДУ
від 28.03.2024 р. № 51

ПОГОДЖЕНО

наказ НАДС

від 21 травня 2024 року № 81-24

ПРОФІЛЬ ПРОГРАМИ

1. Загальна інформація	
Назва програми	Правове регулювання та державна політика у сфері зміни клімату: глобальні, національні та інтеграційні аспекти
Шифр програми	ЗК/2024/004
Тип програми за змістом	загальна
Форма навчання	дистанційна
Цільова група	державні службовці категорії «Б», «В», посадові особи місцевого самоврядування (першої-сьомої категорії)
Передумови навчання за програмою	-
Найменування партнера (партнерів) програми	-
Обсяг програми	1 кредит ЄКТС
Тривалість програми та організація навчання	тривалість програми становить 1 тиждень. Навчання відбувається п'ять днів з урахуванням запланованих годин для дистанційних занять з доступом до всіх матеріалів курсу
Мова(и) викладання	українська
Напрямок(и) підвищення кваліфікації, який (які) охоплює програма	питання в сфері зміни клімату
Перелік професійних компетентностей, на підвищення рівня яких спрямовано програму	-професійні знання стандартів Європейського Союзу у сфері зміни клімату та заходів адаптації національного законодавства України; -впровадження змін, сприйняття змін на міжнародному, національному та регіональному рівнях відповідними суб'єктами сфери змін клімату -державними службовцями категорії «Б», «В», посадовими особами місцевого самоврядування (першої-сьомої категорії)
Укладачі програми	Камардіна Юлія Вікторівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри права МДУ j.boenko@mu.edu.ua Ковейно Юлія Володимирівна, старший викладач кафедри права МДУ y.koveyno@mu.edu.ua
2. Загальна мета	

Поглиблення знань та розвиток умінь / навичок публічних службовців щодо правового регулювання та державної політики у сфері зміни клімату: глобальні, національні та інтеграційні аспекти.

3. Очікувані результати навчання

За результатами навчання слухачі повинні демонструвати:

Знання	- міжнародно-правових інструментів у сфері запобігання зміни клімату; - законодавчих та інституційних основ адаптації до зміни клімату в Україні на національному та секторальному рівнях; - правового механізму реалізації екологічних прав людини в умовах глобальних кліматичних змін; - міжнародно-правового регулювання зміни клімату в умовах збройних конфліктів
Уміння	- застосовувати норми міжнародного права у сфері змін клімату під час виконання посадових (службових) обов'язків (аналізу документів, розроблення проєктів нормативно-правових актів, підготовки пропозицій тощо); - здійснювати документування матеріалів щодо запобігання змінам клімату; - аналізувати стан дотримання норм міжнародного права у сфері змін клімату в Україні (в межах компетенції)
Навички	- ідентифікації та аналізу випадків в яких необхідно застосовувати норми міжнародного права у сфері змін клімату; - комунікації з обміну досвідом щодо глобальних змін клімату в межах міжнародного співробітництва

4. Викладання та навчання

(методи навчання, форми проведення навчальних занять)

Методи навчання: груповий, індивідуальний, словесний, наочний, пояснювально-ілюстративний, проблемний, частково-пошуковий, виконавський тощо.

Форми проведення навчальних занять: дистанційні заняття у вигляді он-лайн лекцій, відео-лекцій, відео-конференцій; самостійна робота; розв'язання практичних, ситуаційних та тестових завдань, опрацювання обов'язкової літератури, інформаційних та інших матеріалів з використанням вебплатформ ZOOM та MOODL.

5. Ресурсне забезпечення дистанційного навчання

Назви вебплатформи, вебсайту, електронної системи навчання, через які здійснюватиметься дистанційне навчання із зазначенням посилання (вебадреси)	https://moodle.mu.edu.ua/ https://meet.google.com/
Назва дистанційного етапу/модуля	Правове регулювання та державна політика у сфері зміни клімату: глобальні, національні та інтеграційні аспекти
6. Оцінювання і форми поточного, підсумкового контролю	
Складові оцінювання та їх питома вага у підсумковій оцінці (%)	відвідування занять (дистанційно в синхронному режимі) – 30 %; опрацювання обов'язкової літератури, інформаційних та інших матеріалів – 15 %; поточний контроль – 25 %; підсумковий контроль – 30 %; документ про підвищення кваліфікації видається за умови набрання учасником професійного навчання не менше ніж 75 %, обчислених з урахуванням питомої ваги кожної зі складових оцінювання результатів навчання та за умови успішного проходження підсумкового контролю
Форма підсумкового контролю	тестування

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ

Назва теми	Кількість годин				
	загальна кількість годин/ кредитів ЄКТС	у тому числі:			
		аудитор ні заняття	дистанці йні заняття	навчальні візити	самостійн а робота слухачів
1	2	3	4	5	6
Тема 1. Загальносвітові та Європейські тенденції формування політики запобігання зміні клімату та адаптації до неї	5	-	4	-	1
Тема 2. Законодавчі та інституційні основи адаптації до зміні клімату в Україні на національному та секторальному рівнях	5	-	4	-	1
Тема 3. Регіональний та місцевий вимір адаптації до зміні клімату в Україні	3	-	2	-	1
Тема 4. Правові інструменти запобігання змінам клімату	3	-	2	-	1
Тема 5. Елементи правового механізму реалізації екологічних прав людини в умовах глобальних кліматичних змін	3	-	2	-	1
Тема 6. Правове регулювання участі громадськості в прийнятті рішень у сфері зміні клімату	4	-	4	-	-
Тема 7. Відповідальність у реалізації міжнародно-правових норм з охорони навколишнього середовища	3	-	2	-	1
Тема 8. Міжнародно-правове регулювання зміні клімату в умовах збройних конфліктів	2	-	2	-	-
Підсумковий контроль результатів навчання	2	-	2	-	-
РАЗОМ	30 /1	-	24	-	6

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Тема 1. Загальносвітові та Європейські тенденції формування політики запобігання зміні клімату та адаптації до неї

Клімат та його зміна: еколого-правовий аспекти. Основні підходи до розумінні поняття «клімат»: у міжнародних актах і національному законодавстві. Принципи правового регулювання щодо попередження зміні клімату, їх відображення в міжнародному та національному законодавстві.

Джерела правового регулювання запобігання змінам клімату. Міжнародні угоди як основа для формування національного законодавства щодо попередження зміні клімату. Універсальний міжнародно-правовий механізм регулювання питань зміні клімату. Регіональні міжнародно-правові механізми регулювання питань зміні клімату. Рамкова конвенція змін клімату (РКЗК). Кіотський протокол до Рамкової конвенції зміні клімату (РКЗК). Паризька угода. Правове регулювання запобігання зміні клімату в Європейському Союзі. Кліматологічні стратегії Європейського Союзу. Програми заходів запобігання зміні клімату в Європейському Союзі. Імплементційні інструменти Європейського Союзу у сфері зміні клімату. Міжнародні кліматичні переговори COP28 30.11.2023-12.12.2023 у ОАЕ (Глобальне підведення підсумків Паризької угоди (Global Stocktake – GST). COP28 та Україна. Декларація про потрібне збільшення потужностей атомної енергетики. Позиція громадських правозахисних організацій щодо пріоритетів кліматичної політики в Україні та світі до Конференції ООН зі зміні клімату (COP28).

Міжнародне співробітництво у сфері зміні клімату. Роль міжнародних організацій у міжнародному нормотворчості. Започаткування та спільна робота у партнерстві, що передбачає залучення громадськості, забезпечення її поінформованості. Головні органи ООН та їх роль у вирішенні екологічних проблем. Цілі і завдання щодо адаптації до зміні клімату у контексті загальної ефективності та соціально-економічних цілей розвитку держави до яких належать розв'язання обумовлених зміною клімату проблем.

Форми проведення навчальних занять та методи навчання: лекція, тренінг, практична робота, тематична дискусія, вебінар, аналіз ситуацій та розв'язання ситуаційних завдань.

Перелік питань, які виносяться на самостійну роботу учасників професійного навчання:

1. Правова характеристика рамкової конвенції ООН зі зміні клімату – як міжнародно-правова основа співробітництва у сфері подолання глобальної зміні клімату.
2. Правова характеристика Паризької угоди як основи формування національної політики протидії змінам клімату (кліматичної політики).

Тема 2. Законодавчі та інституційні основи адаптації до зміні клімату в Україні на національному та секторальному рівнях

Історико-правові аспекти становлення кліматичного законодавства в Україні. Національне та секторальне законодавство України у сфері адаптації до зміні клімату. Державна політика у сфері зміні клімату, як основа удосконалення правового регулювання у галузі охорони довкілля. Концепція реалізації державної політики у сфері зміні клімату на період до 2030 року. План заходів щодо виконання Концепції реалізації

державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року. Стратегії адаптації та заходи щодо зміни клімату відповідно до сучасних умов. Дії, що обмежують варіанти для майбутньої адаптації, або знижують ефективність заходів щодо зміни клімату з адаптації в інших галузях.

Роль, функції та повноваження державних органів з питань адаптації до зміни клімату. Пріоритетні заходи з адаптації до зміни клімату. Політико-правові інструменти адаптації до зміни клімату на національному та секторальному рівні.

Форми проведення навчальних занять та методи навчання: лекція, тренінг, практична робота, тематична дискусія, вебінар, аналіз ситуацій та розв'язання ситуаційних завдань.

Перелік питань, які виносяться на самостійну роботу учасників професійного навчання:

1. Виконання Україною Кіотського протоколу.
2. Національний внесок України згідно Паризької угоди.
3. Горизонтальна координація формування/реалізації політики з адаптації до зміни клімату.
4. Вертикальна координація формування/реалізації політики з адаптації до зміни клімату.

Тема 3. Регіональний та місцевий вимір адаптації до зміни клімату в Україні

Роль, функції та повноваження органів місцевої виконавчої влади та місцевого самоврядування з питань адаптації до зміни клімату. Пріоритетні заходи органів місцевої виконавчої влади та місцевого самоврядування з адаптації до зміни клімату.

Політико-правові інструменти адаптації до зміни клімату на регіональному та місцевому рівнях. Територіальні громади як ключові учасниками Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року.

Стратегічне планування заходів адаптації до зміни клімату на обласному рівні. SWOT аналіз у складі обласних стратегій. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки.

Стратегічне планування заходів адаптації до зміни клімату на рівні міст. Роль стратегічного міського планування у впровадженні політики сталого кліматичного розвитку. Програми соціально-економічного розвитку, які ухвалюються відповідними сільськими, селищними, міськими, районними та обласними радами.

Форми проведення навчальних занять та методи навчання: лекція, тренінг, практична робота, тематична дискусія, вебінар, аналіз ситуацій та розв'язання ситуаційних завдань.

Перелік питань, які виносяться на самостійну роботу учасників професійного навчання:

1. Регіональні/обласні стратегії з адаптації до зміни клімату.
2. Секторальне управління/регулювання питань адаптації до зміни клімату (планування територій, будівництво, водні ресурси тощо).
3. Адаптація зміни клімату до правових засад Стратегічної екологічної оцінки (СЕО).
4. Адаптація зміни клімату до правових засад Оцінки впливу на довкілля (ОВД).

Тема 4. Правові інструменти запобігання змінам клімату

Фактори впливу на кліматичні зміни в Україні та світі: землекористування; транспорт; водокористування; забруднення повітря; проблема с просторовим плануванням та стратегічною екологічною оцінкою; фактор корисних копалин; об'єкти природно-заповідного фонду; фактор біорізноманіття та моніторингу; генно-модифіковані організми; Роль міжнародних організацій у забезпеченні охорони навколишнього середовища. Діяльність ООН, СОТ, ЮНІСЕФ у сфері навколишнього середовища. Робота Комітету СОТ із торгівлі та навколишнього середовища. Рішення про торгівлю та охорону навколишнього природного середовища. Вплив екологічних положень і положень про охорону довкілля у міжнародні договори про вільну торгівлю на розвиток торгових відносин між державами.

Міжнародна торгівля та зелена енергетика. Вплив кліматичних змін на міжнародну торгівлю. Рамкова конвенція зі зміни клімату. Кіотський протокол 2004 р. Використання торгових обмежень, що не є контрзаходами, з природоохоронною метою. Проблема створення універсальної природоохоронної організації та міжнародного екологічного суду.

Апеляційна палата СОТ (справа EU-Hormones 1998). Справа про імпорт перероблених шин 2007 р. Справа про імпорт продуктів біотехнології 2006 р. Справа про імпорт креветок та вплив на черепах 2001 р.

Форми проведення навчальних занять та методи навчання: лекція, тренінг, практична робота, тематична дискусія, вебінар, аналіз ситуацій та розв'язання ситуаційних завдань. Практика доступу до правосуддя щодо охорони довкілля за допомогою інституту Уповноваженого ВР України з прав людини.

Перелік питань, які виносяться на самостійну роботу учасників професійного навчання:

1. Європейський зелений курс і кліматична політика України.
2. Порівняння вимог до інституційного забезпечення функціонування механізму Спільного впровадження Кіотського протоколу та Схеми торгівлі викидами Європейського Союзу (англ. European Union Emission Trading Scheme, EU ETS) відповідно до Директиви 2003/87/ЄС.
3. Чинна нормативно-правова база оподаткування та адміністрування викидів парникових газів в Україні.

Тема 5. Елементи правового механізму реалізації екологічних прав людини в умовах глобальних кліматичних змін

Людина як суб'єкт еколого-правових відносин та її роль у сфері зміни клімату. Міжнародний білль про права людини. Матеріальні екологічні права. Стокгольмська декларація 1972 р., Декларація Ріо 1992 р., Європейська хартія з навколишнього середовища і здоров'я 1989 р. Процесуальні екологічні права. Громадянські та політичні права, які сприяють здійсненню матеріальних екологічних прав. Статус та права «екологічних» біженців. Картахенська декларація про біженців 1984 р. Орхуська конвенція 1998 р. Справа про завод з виробництва оксидного палива 2003 р. Міжнародно-правові

механізми захисту екологічних прав людини. Справа індіанців яномамі проти Бразилії 1985 р. Процедура індивідуальних звернень, передбачена в рамках міжнародної торговельної угоди НАФТА.

Правові засоби участі громадян у прийнятті екологічно значущих рішень. Поняття та види форм участі громадян у прийнятті значимих рішень у сфері зміни клімату. Характеристика основних форм участі громадян у прийнятті значимих рішень у сфері зміни клімату. Звернення громадян та юридичних осіб (скарги, зауваження, пропозиції). Збори громадян за місцем їх проживання. Місцеві ініціативи. Звернення до суду. Збори, мітинги, демонстрації, вуличні походи, пікетування. Інші форми, передбачені законодавством України.

Правові засоби доступу до правосуддя з питань захисту екологічних прав людини. Доступ до правосуддя в галузі охорони довкілля як елемент міжнародно-правових норм у справі досягнення цілей сталого розвитку. Практика судового захисту екологічних прав людини у Європейському суді з прав людини. Справи Тома проти Люксембургу 2001 р. Гаттон та інші проти Сполученого Королівства 2003 р. Справа Морено Гомез проти Іспанії 2004 р.

Форми проведення навчальних занять та методи навчання: лекція, тренінг, практична робота, тематична дискусія, вебінар, аналіз ситуацій та розв'язання ситуаційних завдань. Практика доступу до правосуддя щодо охорони довкілля за допомогою інституту Уповноваженого ВР України з прав людини.

Перелік питань, які виносяться на самостійну роботу учасників професійного навчання:

1. Закріплення екологічних прав людини в міжнародних універсальних актах у галузі захисту навколишнього середовища.
2. Доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, відповідно до ст. 9 Орхуської конвенції.

Тема 6. Правове регулювання участі громадськості в прийнятті рішень у сфері зміни клімату

Громадськість як суб'єкт еколого-правових відносин та її роль у сфері зміни клімату. Сутність та зміст терміну «екологічна громадськість», як суб'єкта екологічних правовідносин. Роль громадськості у природоохоронній діяльності. Правозахисні організації та громадські організації, їх роль у захисті прав людини та дітей в умовах глобальних кліматичних змін: Amnesty International; Екологія Право Людина; Екодія; Climate Action Network (CAN) Europe, CEE Bankwatch Network, Coalition on Human Rights in Development, European Environmental Bureau, INFORSE Europe, Land Matrix, Transport and Environment, Nuclear Transparency Watch, Українська кліматична мережа, коаліція «Енергетичний перехід», Реанімаційний пакет реформ, Українська мережа сільського розвитку тощо. Соціальна активність: індивідуальна, групова та масова діяльність. Загальна

зацікавленість у здійсненні заходів у сфері зміни клімату. Спрямованість на представництво і захист громадських екологічних інтересів. Сприяння у реалізації загальнодержавної екологічної політики.

Поняття та види форм участі громадськості у прийнятті значимих рішень у сфері зміни клімату. Характеристика основних форм участі громадськості у прийнятті значимих рішень у сфері зміни клімату. Звернення громадян та юридичних осіб (скарги, зауваження, пропозиції). Громадське обговорення проектів екологічно значимих рішень. Робота в складі експертних та робочих груп, комісій, комітетів з розробки програм, планів, стратегій, проектів нормативно-правових актів, оцінок ризиків. Збори громадян за місцем їх проживання. Місцеві ініціативи. Участь у проведенні оцінки впливу на довкілля та стратегічній екологічній оцінці. Здійснення громадського екологічного контролю. Звернення до суду, у тому числі ЄСПЛ. Збори, мітинги, демонстрації, вуличні походи, пікетування. Інші форми, передбачені законодавством України.

Особливості реалізації форм участі громадськості у прийнятті окремих екологічно значимих рішень. Участь громадськості у процесі законотворчої діяльності з питань охорони довкілля.

Форми проведення навчальних занять та методи навчання: лекція, тренінг, практична робота, тематична дискусія, вебінар, аналіз ситуацій та розв'язання ситуаційних завдань.

Тема 7. Відповідальність у реалізації міжнародно-правових норм з охорони навколишнього середовища

Відповідальність у міжнародному праві навколишнього середовища. Загальні положення та особливості міжнародно-правової відповідальності за екологічні правопорушення. Види/рівні міжнародно-правової відповідальності держав в сфері охорони довкілля в умовах глобальних кліматичних змін.

Практика Міжнародного Суду ООН. Справа про озеро Лану 1957 р. (Іспанія проти Франції). Справа про випробування ядерної зброї 1974 р. Справа про фосфатні землі в Науру 1992 р.

Міжнародні судові спори сучасності щодо зміни клімату: Ургенда проти уряду Нідерландів; Іоані Тейтіота проти Нової Зеландії; Кліматичні активісти проти уряду Німеччини; Джуліана проти федерального уряду США; Справа Друзів довкілля Ірландії проти ірландського уряду; Молодь за кліматичну справедливість проти України та інших.

Форми проведення навчальних занять та методи навчання: лекція, тренінг, практична робота, тематична дискусія, вебінар, аналіз ситуацій та розв'язання ситуаційних завдань.

Перелік питань, які виносяться на самостійну роботу учасників професійного навчання:

1. Нова «кліматична перемога» громадськості проти норвезьких нафтових та газових гігантів

2. Особливості запобігання «Кліматичного грінвошингу»
3. Практика захисту екологічних прав у Європейському суді з прав людини.

Тема 8. Міжнародно-правове регулювання зміни клімату в умовах збройних конфліктів

Міжнародно-правове регулювання захисту навколишнього середовища під час збройних конфліктів. Вплив стану війни на виконання сторонами своїх зобов'язань з охорони довкілля. Реалізація спеціальних договорів стосовно охорони навколишнього середовища під час збройного конфлікту. Заборона воєнного чи іншого ворожого використання засобів впливу на навколишнє середовище. Принцип захисту навколишнього середовища в міжнародних угодах в сфері роззброєння. Міжнародно-правове регулювання поведінки з небезпечними для навколишнього середовища матеріалами та речовинами. Взаємозв'язок міжнародного гуманітарного права з міжнародним правом навколишнього середовища. Конвенція про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на 10 природне середовище 1977 р. Женевські конвенції 1949 р. та Додаткові протоколи 1977 р. Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 р. Практика Міжнародного трибуналу з морського права. Принцип захисту навколишнього середовища в міжнародних угодах з роззброєння.

Форми проведення навчальних занять та методи навчання: лекція, тренінг, практична робота, тематична дискусія, вебінар, аналіз ситуацій та розв'язання ситуаційних завдань.

ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Оцінювання результатів навчання здійснюється за такими критеріями:

відвідування занять – 30 %;

поточний контроль – 25%;

опрацювання обов'язкової літератури, інших матеріалів – 15%;

підсумковий контроль – 30 %.

Підсумки оцінювання є сумою всіх оцінок за кожною складовою оцінювання результатів навчання.

Документ про підвищення кваліфікації видається за умови набрання учасником професійного навчання не менше ніж 75 % від загальної суми складових оцінювання результатів навчання, обрахованих з урахуванням питомої ваги кожної із них та за умови успішного проходження підсумкового контролю.

ЛІТЕРАТУРА, ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ, ОБОВ'ЯЗКОВІ ДЛЯ ОПРАЦЮВАННЯ. ПЕРЕЛІК НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Література та інші інформаційні ресурси

1. Екологічне право: підручник / за ред.: Гетьмана А.П. Харків: Право, 2019. 551 с.
2. Інформаційно-аналітична записка щодо стану законодавства з питань зміни клімату та основних напрямків діяльності Верховної Ради України у цій сфері. До листа Інституту законодавства Верховної Ради України від 27.04.2020 № 22/161-1-17. URL: <http://komekolog.rada.gov.ua/uploads/documents/35959.pdf> (дата звернення: 04.01.2024).
3. Кліматична дипломатія в ЄС: висновки та рекомендації для України /

експертно-дорадчий центр «Правова аналітика». 7 жовтня 2017 року. URL: <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/climate-diplomacy.pdf> (дата звернення 09.01.2024).

4. Про схвалення Очікуваного національно визначеного внеску України до проекту нової глобальної кліматичної угоди: розпорядження від 16.09.2015 р. № 980-р / База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980-2015-%D1%80#Text> (дата звернення: 04.01.2024).

5. Уряд схвалив цілі кліматичної політики України до 2030 року / База даних «Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України». URL: <https://mepr.gov.ua/news/37842.html> (дата звернення: 04.01.2024).

Перелік нормативно-правових актів

1. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 11 грудня 1997 року, ратифікований Законом України № 1430-IV від 04.02.2004 року. Законодавство України: база даних / Верхов. Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801#Text (дата звернення: 04.01.2024).

2. Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.12.2016 року № 932-р. Нормативно-правові акти / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249573705> (дата звернення: 04.01.2024).

3. Паризька угода від 12 грудня 2015 року, ратифікована Законом України № 1469-VIII від 14.07.2016 року. Законодавство України: база даних / Верхов. Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161#Text (дата звернення: 04.01.2024).

4. Про затвердження плану заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6 грудня 2017 року № 878-р. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 04.01.2024).

5. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 року № 2697-VIII. Законодавство України: база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 04.01.2024).

6. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 року № 1678-VII. Законодавство України: база даних / Верхов. Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1678-18> (дата звернення: 04.01.2024).

7. Про схвалення Оновленого національно визначеного внеску України до Паризької угоди: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.07.2021 р. № 868-р. Нормативно-правові акти / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/868-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 04.01.2024).

8. Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.10.2021 р. № 1363-р. Нормативно-правові акти / Кабінет Міністрів України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 04.01.2024).